

СТАНДАРТИ ЗА ИЗПЪЛНЕНИЕ НА ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ДЕЙНОСТИ В СФЕРАТА НА ПСИХОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО

1. Задължително образование за членство в секцията -

1.1 Пълноправно членство – изисква се специализирано психологическо образование, придобито като образователна степен магистър по психология или образователна и научна степен доктор по психология от акредитирана програма на висше учебно заведение в България или съответстващо на него в друга държава при:

- задължителен минимален хорариум от 600 часа (60 ECTS кредита) от успешно преминати базови психологически дисциплини.

- задължителен минимален хорариум от 600 часа (60 ECTS кредита) от успешно преминати специализирани психологически дисциплини в областта на психология на развитието.

А) при образователна степен „доктор по психология на развитието“ без предшестваща бакалавърска или магистърска степен по психология да се калкулират като часове и кредити изследователската работа в рамките на дисертационното изследване за покриване на необходимите 60 кредита от базови психологически дисциплини.

Б) Магистри по психология в друга област, работещи в детска градина/училище, в здравни заведения, в социални служби или в други институции за работа с деца и юноши. Ако не се изпълняват изисквания по т. 1.1 се изисква допълнителна квалификация, т.е. преминаване на допълнителни базови и/или специализирани курсове (осигурени от системата на висше образование);

1.2 Асоциирано членство – специалисти от други специалности и професии, работещи в сферата на психология на развитието (напр. с деца и семейства в рамките на мултидисциплинарни екипи), съблюдаващи етичните принципи за психологическа работа с деца, юноши и семейства и поддържащи ниво на информираност съответно на съвременното научно познание в областта на психология на развитието.

1.2.1 Асоциираното членство не дава психологическа правоспособност. Асоциираните членове не участват при гласуването на решения на Секцията.

1.2.2 Асоциирани членове при покриване на изискванията за пълноправно членство, кандидатстват за пълно членство в секцията

1.3 Замразяване на членството – при непрактикуване на дейност в сферата на Психология на развитието в продължение на 5 години, членството се замразява и специалистът не участва в избори и гласувания на секцията.

2. Дейности в областта на психология на развитието (дефинирани в съответствие с Проектозакон и Проектустава) и стандарти за тяхното изпълнение:

Всички дейности имат като минимален стандарт:

(1) упоменатото в т. 5. Присъщи на дейността стандарти (Професионална компетентност) на стандартите за Обща психология – изисквания към специалиста при извършване на психологически дейности:

- a) задълбочено познава основните теоретически школи и направления в психологията – класически и съвременни;
- b) познава методиката на планиране, провеждане и интерпретация на психологическите изследвания и я прилага самостоятелно;
- c) запознат е и използва основните изследователски методи – количествени и качествени;

- d) запознат е и спазва стандартните изисквания за използване на различните категории психологически тестове, съобразно с квалификацията си и придобитите права за работа с тях в процес на обучение;
- e) владее основните статистически методи и обсега на приложението им, както и статистическите компютърни програми за обработка на база-данни;
- f) познава и владее основните дидактически подходи за преподаване и разясняване на психологически знания;
- g) цени приноса на другите психолози в проблематиката, която разработва и не допуска плагиатство в работата си;
- h) притежава умения за ефективна работа в екипа.

(2) допълнителни изисквания според спецификата на работата в областта на психология на развитието

А) Диагностика – диагностика на цялостното психично развитие и неговите основни сфери. Диагностика се извършва за целите на изготвяне на психологическа оценка, съдебна експертиза за или като част от процеса на скрининг, превенция, консултиране и проследяване. Диагностиката включва оценка на психичното развитие и функциониране на деца, младежи и семейства с типично развитие и с особености в развитието. Психологичното оценяване е комплексен процес, предполагащ мултиинформативен, мултиметоден подход – оценка, основана на информация от различни информанти (деца, родители, учители, връстници и др.), получена с помощта на различни методи (тестове, рейтингови скали, интервю, директно наблюдение и др.).

СТАНДАРТИ. Диагностиката на психичното развитие изисква най-високоравнище на компетентност, включващо:

- = покриване на изискванията в т 1.1.
- = допълнителна квалификация по: 1) психометрия, 2) психологическа диагностика на развитието и 3) психично развитие на деца и юноши (с типично развитие и с особености в развитието). Трите със задължителен минимален хорариум от 360 часа (36 ECTS кредита),
- = препоръчва се практика под супервизия, интервизия и/или в екип минимумот 1 година преди самостоятелно изготвяне на психологическа оценка.

Допълнения: Условието за използване на психологически тестове в областта на психология на развитието са дадени подробно в т.6

Диагностика не може да бъде осъществявана с инструменти в процес на разработване или адаптация. При използването и интерпретирането на резултатите от такива инструменти трябва ясно да се упоменат ограниченията.

Б) Консултиране – консултиране на деца, юноши, родители, семейства, професионалисти работещи с деца (учители, логопеди, социални работници и др.) по въпроси, свързани с психичното развитие, психичното функциониране, вкл. емоционални, поведенчески и социални затруднения.

СТАНДАРТИ. Консултиране в областта на психология на развитието изисква най-високоравнище на компетентност, включващо:

- = покриване на изискванията в т 1.1.
- = допълнителна квалификация по: 1) консултиране на деца, юноши и семейства, 2) психично развитие на деца и юноши (с типично развитие и с особености в развитието). Двете със задължителен минимален хорариум от общо 360 часа (36 ECTS кредита),

- ⊖ препоръчва се практика под супервизия, интервизия и/или в екип минимум 1 година, предисамостоятелно практикуване на консултиране.
- ⊖ препоръчва се супервизия (индивидуална и/или групова, екипна) в обем от 4 часа на месец.

Допълнения:

Консултативните умения може да са придобити като част от придобиване на психотерапевтична квалификация, но не отменят изискванията на 1.1, както и гореописаните стандарти.

Супервизия се осигурява от специалисти с образователна и научна степен доктор, с и минимум 5 години стаж в областта. Препоръчителна е специализирано обучение за супервизия в рамките на минимум 30 часа (3 ECTS кредита).

В) Психотерапия: за психотерапия на деца, юноши и семейства се изисква квалификация в определено направление, от лицензиран обучителен институт, според професионалните стандарти на БАП. Задължително е специфично обучение в метод да включва специализирани курсове за работа с деца, юноши и семейства най-малко 200 часа.

Г) Превенция – Превенцията изисква ранно идентифициране на деца и семейства в риск. За успешно осъществяване на превенция се следват разработени алгоритми с разписани времеви рамки, в които се прилагат конкретни диагностични процедури и последващи интервенции.

СТАНДАРТИ. Превенция на проблеми в психичното развитие изисква следните компетентности и условия:

- ⊖ покриване на изискванията в т. 1.1
- ⊖ допълнителна квалификация по: 1) психометрия, 2) психологическа диагностика на развитието и 3) психично развитие на деца и юноши (с типично развитие и с особености в развитието). Трите със задължителен минимален хорариум от 360 часа (36 ECTS кредита),
- ⊖ препоръчва се практика под супервизия, интервизия и/или в екип минимум 1 година преди самостоятелно прилагане или разработване на програми за превенция.

Допълнения: С оглед практикуването на професията по най-високите утвърдени международни стандарти се препоръчва използване на доказали ефективността си програми (Evidencebased programs). При липса на такива или при необходимост от разработване и/или адаптиране на програми за български социо-културен контекст да се планира задължително проследяване на качеството на реализиране оценка на ефектите.

Д) Интервенция – Включва индивидуална или групова психологическа работа, различна от **превенция, консултиране и психотерапия**. Изискванията и стандартите за **консултиране и превенция** се прилагат и към всички останали интервенции.

Е) Обучение и тренинг – обучения и тренинги в областта на Психология на развитието насочени към деца, юноши, семейства, специалисти, работещи с деца се осъществяват в рамките на организация, програма или екип и целят предаване на синтезирана структурирана и многоплатова информация по въпроси на психичното развитие и функциониране, отразяващо пълноценно актуалното ниво на психологичното познание и изследвания.

СТАНДАРТИ. Провеждането на тренинги и обучения по проблеми в психичното развитие изисква следните компетентности и условия:

- ⊖ покриване на изискванията в т. 1.1

- допълнителна квалификация за обучител по метод или програма, ако е необходимо да има такава.
- оценка на тест и посттест равнище.
- препоръчва се наличие на независима експертна оценка на качеството на предлаганите програми за тренинг/обучение.

При обучения в рамките на университетска или друга обучаваща организация се следват изискванията на Закона за висшето образование или подобни.

Е) **Научни изследвания** – съблюдаване на научните и етичните принципи и стандарти за планиране, провеждане, анализиране и представяне на научно изследване. Изисква се задължително одобрение от етична комисия към акредитирана организация/институция.

ОБЩИ ПОЛОЖЕНИЯ към 2. Дейности в областта на психология на развитието и стандарти за тяхното изпълнение

Психологът с квалификация в областта на Психология на развитието работи с: бебета, деца, юноши и семейства в образователни, здравни, социални и др. институции или като частни клиенти.

Мястото за провеждане на психологическа работа – в институции (здравни, образователни, социални, неправителствени и др. организации), в кабинет, дистанционно.

3. **Степени на професионална квалификация** и критерии за приписването им са в съответствие със Закона за висшето образование (ЗВО) и Закона за развитие на академичния състав (ЗРАС) – т. 1.
4. **Заетост:**
  - a) Работа в здравни, училищни и социални институции с деца, семейства и групи.
  - b) Работа в неправителствени организации и частни формации и инициативи.
  - c) Експертна работа в сферата на психология на развитието (дейности изброени в т. 2) – самостоятелно или в екип.
  - d) научноизследователска работа в сферата на психология на развитието;
  - e) организиране на психологически събития;
  - f) преподавателска работа;
  - g) специфични функции в психологически екипи;
  - h) и др.
5. **Надграждащо обучение** – следуниверситетската образователна квалификация и продължаващото обучение са част от изискванията за продължаващо развитие и задължително условие за поддържане на квалификацията и членство в Секцията. Минималното препоръчително изискване е за 6 кредита на година придобити като:
  - a) Образователен и квалификационен курс от лицензиран образователен източник (10 часа = 1 ECS кредит);
  - b) Публикация на собствено изследване в рецензирано издание (3ECS кредита);
  - c) Участие в научни форуми (конгреси, конференции, семинар и др) (3 ECS кредита)
6. **Стандарти за използване на психологически тестове в областта на психология на развитието**

В рамките на диагностиката (2.А от Дейности и стандарти) /психологичното оценяване,тестирането играе принципно важна роля.

Психологичните тестове са сложен професионален инструмент, чието администриране, оценка, интерпретация и практическо прилагане изисква задълбочени знания по психометрия, психологично измерване или други сходни дисциплини, както и отлично познаване на оценяваните конструкции.

В стандартите за използване на психологически тестове са представени два раздела:

(1) относно *изискваната квалификация* на потребителите на тестове, работещи в областта на психология на развитието и

(2) относно *качествата на използваните психологични инструменти*.

Двата аспекта са неразривно свързани, тъй като квалификацията на потребителите и психометричните характеристики на инструментите гарантират качеството на предоставяната психологична услуга и същевременно защитават правата на клиентите, като ги предпазват и от непреднамерена злоупотреба с използваните инструменти за оценка.

РАЗДЕЛ 1. ИЗИСКВАНА КВАЛИФИКАЦИЯ НА ПОТРЕБИТЕЛЯ

1.1. КАТЕГОРИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКИ ТЕСТОВЕ

Съгласно приетата от Дружеството на психолозите класификация, психологическите тестове се разпределят в три категории: А, Ви С.

- към тестове от *категория “А”* се отнасят например инструменти от типа на скалата на М. Рокич за ценностите, скалите на Р. Мос за работната среда, скали за социална подкрепа и др. При ясно дефинирани инструкции, провеждането на изследването и интерпретацията на резултатите с помощта на посочената категория тестове е препоръчително да се извършва от лица с базова подготовка по психометрия и знания за оценявания конструкт;
- към *категория “В”* могат да се отнесат личностни скали за оценка на интроверсия–екстраверсия (на Х. Айзенк), тревожност – състояние и черта (Ч. Спилбъргър) и др. Тестовите от тази категория обикновено са предназначени за оценка на едномерни или многомерни конструкции, с достатъчно уточнена психологична природа, като данните се интерпретират директно, въз основа на стандартния тестов бал. За компетентната оценка на резултатите се изисква задълбочена подготовка по психометрия, детайлно познаване на ръководството към теста и изследвания конструкт, без необходимост от специален тренинг за използване на конкретния инструмент;
- *категория “С”* включва например индивидуално провеждани тестове за интелигентност (от типа на тестовите на Д.Уекслър), многомерни личностни скали (от типа на Минесотския многопрофилен въпросник) и проективни тестове (от типа на Роршах). Интерпретацията на тестовите от посочения тип, предназначени за диференциална диагноза и взимане на решение относно изследваното лице, изискват задълбочени познания по психометрия, значителен практически опит и индивидуален тренинг за прилагането на конкретния инструмент, с акцент върху оценката не на формалните тестови показатели, а върху конфигурацията на анализирания съвкупност от параметри¹.

1.2. РАВНИЩА НА ИЗИСКВАНА ПРОФЕСИОНАЛНА КВАЛИФИКАЦИЯ НА ПОТРЕБИТЕЛИТЕ НА ТЕСТОВЕТЕ (администриране, оценяване, интерпретация и прилагане на резултатите от психологичното тестиране)

---

¹В каталога на най-големия световен издател на тестове PearsonAssessmentsнапример са разграничени три категории инструменти, според изискваното квалификационно равнище на потребителя: тези от категория „А“ са 41 (7%) от предлаганите инструменти, към категория „В“: 236 (41%), и към категория „С“:303(52%) (трите посочени категории съдържателно са близки до посочените в т. 1.1).

Основен принцип на професионалното използване на тестове е, че специалистите трябва да използват само тези тестове, за които имат подходящо обучение и опит.

В съответствие с категориите тестове се различават три равнище на изисквана квалификация:

- *Равнище А.* Лица с начална/ограничена базова подготовка по психометрия. Могат да използват тестове от категория „А“.
- *Равнище В1.* Лица с магистърска степен по психология + дисциплини по статистически анализ на данни, психометрия, психологическа диагностика и оценяване или сродни курсове със задължителен минимален хорариум от 360 часа (36 ECTS кредита).
Примерни курсове, включени в задължителния хорариум:
  - ✓ Методология на психологическото изследване;
  - ✓ Статистически анализ на данни в областта на поведенческите науки;
  - ✓ Психометрия/психологично измерване;
  - ✓ Конструирание на тестове;
  - ✓ Психологическа диагностика и оценяване;
  - ✓ Други сходни дисциплини, включващи конструирание и използване на психологически тестове.
- *Равнище В2.* Лица с бакалавърска или магистърска степен по психология, без необходимия хорариум от 360 часа (36 ECTS кредита), но преминали тренинг или подготовка за използване на конкретен инструмент от категория „В“.
- *Равнище С2.* Лица с равнище В1 + специализирана подготовка за работа с конкретен тест от категория „С“.

1.3. ИЗПОЛЗВАНЕ НА КАТЕГОРИИТЕ ТЕСТОВЕ В ДЕЙНОСТИТЕ НА СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТТА НА ПСИХОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО (дефинирани в съответствие с Проектозакона и Проектоустава):

1. *Диагностика.* За целите на диагностичното изследване в специфичен контекст (клиничен, училищен, съдебен и др.), подходящи са тестовете от категория „С“. Могат да се използват и тестове от категория „В“, но със спомагателно значение при диагностичното заключение.
2. *Превенция.* За целите на превенцията – претест и посттест равнище, подходящи са тестовете от категория „В“, със скринингов характер.
3. *Интервенция.* За целите на интервенцията, в частност оценка на претест и посттест равнище, подходящи са тестовете от категория „В“. В отделни, по-сложни случаи изследването може да включва и тестове от категория „С“.
4. *Консултиране.* За целите на консултирането – претест и посттест равнище, подходящи са тестовете от категория „В“. В зависимост от конкретния казус могат да се използват и тестове от категория „С“;
5. *Психотерапия.* За целите на психотерапията – претест и посттест равнище, подходящи са тестовете от категория „В“. В зависимост от конкретния казус могат да се използват и тестове от категория „С“.
6. *Обучение и тренинг.* За целите на обучението и (груповия) тренинг – оценка на тест и посттест равнище, подходящи са тестовете от категория „В“, със скринингов характер.
7. *Научни изследвания.* За целите на научните изследвания типично се използват тестовете от категория „В“; според спецификата на изследвания проблем могат да се използват и тестове от категория „А“, както и тестове от категория „С“ (в последния случай, например, когато целта е разработване и валидиране на нов инструмент.

РАЗДЕЛ 2. КАЧЕСТВА НА ИЗПОЛЗВАНИТЕ В ПСИХОЛОГИЯ НА РАЗВИТИЕТО ПСИХОЛОГИЧНИ ТЕСТОВЕ

2.1. ПСИХОМЕТРИЧНИ ХАРАКТЕРИСТИКИ НА ТЕСТА

Оценката на качествата на теста се базира на европейския модел за преглед и оценяване на тестове по система от показатели, приета от *Европейската федерация на психологическите*

асоциации(EFPAReviewmodelforthedescriptionandevaluationofpsychologicalandeducationaltests, (2013).
Version 4.2.6, 13-07-2013, <http://www.efpa.eu/professional-development/assessment>)
Виж също: <http://psychology-bg.org/>; <http://ntcbg.org/criteria.php>

2.2. НЕЗАВИСИМА ЕКСПЕРТНА ОЦЕНКА НА ТЕСТА

Тестовите, предназначени за *практическа работа и взимане на решения* в областта на психология на развитието (използвани в консултативен кабинет, в детска градина/училище, в здравни заведения, в социални служби и др.) трябва да са с потвърдени психометрични качества, оценени от независими експерти. Оценката се извършва в съответствие със *Стандартите за описание и представяне на тестове*, приети от Дружеството на психолозите, по системата от показатели на *Европейската федерация на психологическите асоциации* (вж. и <http://ntcbg.org/standards.php>).

Това на свой ред изисква наличието на орган към Дружеството на психолозите, отговорен за оценката на тестовите, както и поддържане на Регистър на тестовите и Регистър на квалифицираните потребители. Към настоящия момент тези функции се изпълняват от Националния тестов комитет (<http://ntcbg.org/index.php>).